

LOKALHISTORISK MAGASIN

 Landslaget for
Lokalhistorie

Etter landsmøtet

Oda Svisdal
Redaktør

Kjære leser

Dette er en spesialutgave av magasinet, laget i etterkant av landsmøtet 2025. Her finner du hilsningstaler, reisebrev, foredrag, bilder og landsmøteprotokollen. Jeg håper magasinet kan være til glede både for dere som deltok, og for dere som ikke var til stede.

En stor takk rettes til alle delegater og observatører som var med og bidro til en fin og innholdsrik helg i Stavanger. En spesiell takk går til landsmøtekomiteen som bestod av Birger Lindanger, Jan Kristian Hognestad og Thomas Næss Eriksen fra Rogaland historielag, for et variert og spennende program.

Takk også til Olav Kuven, som spontant tok på seg rollen som fotograf og løste oppgaven med glans. Til sist en takk til våre gjester for deres hilsningstaler og bidrag under helga.

God lesing!

Landsmøte 2025, 34.årgang

Lokalhistorisk magasin
Meldingsblad for Landslaget for
lokalhistorie

Forside: Fra
Landsmøteforhandlingene i
Stavanger 2025. Foto: Oda Svisdal

Kontakt:
sekretariat@landslaget.org
Bispegata 9B 7012 Trondheim

Designmal:
Pallin Studio

Innhold

Leder
Hilsen fra Rogaland
Reisebrev fra Knut Atle Aarbu
Hilsen fra Sveriges hembygdsförbund
Hilsen fra Norges museumsforbund
Hilsen fra Norges kulturvernforbund
Hilsen fra Arkivforbundet
Foredrag om utvandring av Nils Olav Østrem
Foredrag om klosterhistorie av Eldbjørg Haug
Bilder fra fredag
Bilder fra lørdag
Bilder fra Søndag
Landsmøteprotokoll

Torveig Dahl
Styreleder i Landslaget

Vel overstått landsmøtet 2025!

Tusen takk til komiteen, alle bidragsytarar – og alle som var der. Det er eit stort apparat og mykje planlegging som skal til for å få det til å fungere. Det vart mange gode samtalar og opplevingar saman i godt fellesskap med Stavanger og omegn som ramme, ikkje minst det fine, gamle hotellet.

Vi i sekretariatet og styret er i gang med bearbeiding av innspel og erfaringar frå Stavanger, og har vårt fyrste styremøte 20. juni på teams. Vi skal lage møteplan for hausten, og drøfte arbeidet framover.

Men snart er det sommarferie, og for mange ei pause i møteverksemd. Det er eit mangfald av arrangement som står for tur, både å besøke og sjå kva andre har å syne fram – og vera med og arrangere sjølv. Det er til stor inspirasjon å sjå alt som blir skapa av

historielaga, gjerne i samarbeid med mange andre lag i lokalsamfunnet.

Neste veke er det Kulturytring i Drammen, kulturlivets svar på Arendalsveka. Det er eit omfattande program der mange sider av kulturlivet og kulturarv står i fokus for mange foredrag, debattar, og utstillingar. For dei som bur i nærleiken vonar eg at de sett av tid til å få med noko av dette, masse gode tema er satt på dagsorden.

Landslaget deltek på to arrangement: «Historielagenes samfunnsrolle» og «Kulturarv og frivillighet – en viktig del av beredskapsplanen». Det blir spanande å sjå kva innlegg og debattar som kjem, til inspirasjon for vidare arbeid. Eg veit godt at det å vera med i historielagsarbeid gjer mykje for kvar og ein av oss, gjev mening, innhald, inspirasjon, fellesskap og gode verdiar i kvardagen. Men vi spelar og ei rolle i ein større samanheng, fører vidare historie, historier, kjennskap og kunnskap om store og små hendingar som del av vår felles hukommelse, og som del av ei større historie. Det kan vera kunnskap og kjennskap som kan vera viktig som ein del av vår beredskap mot ytre hendingar.

Så vil eg ynskje alle ein god sommar. Lukke til med gode arrangement, og vonar det og blir tid til å oppsøkje andre sine gode arrangement i området – og på ferietur.

Ringebu 18. juni
Torveig Dahl

Birger Lindanger
Leder i Rogaland historielag
og landsmøtekomiteen

Kjære landsmøtedeltakarar

Landslagets 45. landsmøte er gått over i historia og me i Rogaland historielag er takksame for at me vart valde til å ta hand om eit så viktig arrangement.

Det er nå 26 år sidan me sist hadde æra av å vera vertskap for Landslaget, me var då på Karmøy. Og nå som då var målet å skapa rammer for ei god og effektiv gjennomføring av sjølve landsmøtet.

Vidare ynskte me å laga ei samling som skapte engasjement og motivasjon for deltakarane i deira vidare viktige arbeide kring i heile landet. Endeleg ynskte me å få vist fram viktige element i historia som skapte denne byen som nett i år feirar sitt 900-års jubileum.

Med det ynskjer me Landslaget og dykk alle lukke til i strevet for vår lokale historie.

På vegne av Rogaland historielag og landsmøtekomiteen

Birger Lindanger

Reisebrev

Landsmøte 2025

Stavanger og Rogaland stilte som vertskap for landets delegater.

Fasjonable Victoria Hotel var base og arena for forhandlingene, et hotell som er 125 år. Byen feirer 900 år og markerer samtidig norsk emigrering til USA, i organisert form. Men Stavanger er så mye, mye mer. De pakket og solgte hermetikk, gjerne brisling i forskjellige oljer. Denne produksjonen ga ringvirkninger i mange bransjer, metallbokser, ved til røyking og infrastruktur til en industrialisert by.

Trykkeribransjen hadde en enorm oppsving og utvikling, alt dette fikk vi høre om samtidig som vi hadde en flott byvandring blant trehusbebyggelsen.

Delegatene har jo naturligvis forskjellig avstand og reisemåte for å komme seg frem, men Stavanger er godt vant til gjester som blir godt ivaretatt med offentlig kommunikasjon.

Delegatene møtte i alle fall friske og opplagte til forhandlingene, forhandlingene ble styrt rettferdig og myndig av dirigentene. Foredrag om utvandring startet Landsmøtedagen.

Gode forhandlinger som ga anledning til å fremme sine forslag og tanker. Det var invitert gjester både fra inn og utland. Disse ble presentert under Landsmøtet. Viktig å invitere og holde kontakt med naturlige søsterorganisasjoner, disse ga også uttrykk for vellykket samling.

Stavanger sitt smykke, Stavanger domkirke, ble også besøkt under kyndig ledelse av Birger Lindanger. Litt frivandring ble det også tid til.

Kvelden ble rundet av med en festmiddag i ærverdige Victoriasalen, godt geleidet av Tora Aasland. God mat ble servert og gode taler fra deltakerne.

Søndag morgen kom brått, men samtidig godt. Vi gikk om bord i MS Rogaland som i sin tid gikk i rute mellom Bergen og Oslo, sjøsatt i 1929. Været var vestlandsk, blandet med lettskyet og noe nedbør. Det gjorde opplevelsen mere minneverdig, vi var oppfordret til å kle oss godt. Og ja, alt tar mere tid når reisen også inneholder en trivelig båttur.

Guidet runde med innlagt foredrag av Eldbjørg Haug. Retur med veteranbussen og veteranbåten tilbake til Vågen, der de fleste skilte lag, buss, båt og fly ble oppsøkt for hjemreise.

LLH er ikke en sykdom, det er en diagnose.

Takk for trivelige dager, Knut Atle Aarbu

Hilsen

Sveriges hembygdsförbund

Trine Amundsen
ordförande Heimbygda

Tusen tack for att vi ble invitert till deres landsmøte.

Sveriges Hembygdsförbund har 2 000 lokalavdelningar, 24 regionala förbund och totalt nästan 400 000 medlemmar. Det har varit en intressant dag, och vi ser mange likheter mellom Landslaget for lokalhistorie og Sveriges Hembygdsförbund – men också några olikheter. Vi diskuterer samma frågor: forsikringer, finansiering, digitale verktøy og vedtekter.

Framför allt delar vi intresset for lokal historia og kulturarv. Vi delar också det ideella engagemanget og den lokale förankringen i våra bygder. Våra lokale föreningar är viktiga mötesplatser där människor träffas kring gemensamma intressen og ökar sin kunnskap. Vi dricker kaffe og har det artig sammen.

Samtidig er vi också olika. Hembygdsrörelsen i Sverige jobbar både med lokal historia og kulturmiljøer. Det finns 1 400 hembygdsgårdar, og mange er öppna for besøkere. Där kan man fika, se utställningar, lære sig om husen og lokalhistorien, og delta i aktiviteter. Midsommaraften er nog hembygdsrörelsens 17. mai! Mange hembygdsgårdar er fina besøksmål for turister, og er ni på resa i Sverige, rekommenderar jag att ni svänger av direkt när ni ser en skilt med Hembygdsgård!

Generalsekretær i Landslaget Tor Anders Bekken Martinsen, ordförande i Heimbygda Trine Amundsen og styreleder i Landslaget Torveig Dahl. Foto: Kristina Ernehed

Kristina och jag kommer från Heimbygda, som är det regionala hembygdsförbundet i Jämtland/ Härjedalen. Vi i Heimbygda har stort fokus på förnyring och utveckling för att framtidssäkra hembygdsrörelsen. Vi har bland annat tagit fram Heimbygdametoden som stöd för medlemsföreningarna i hela landet. Vill ni höra mer om det – det är bara att hugga tag i Kristina!

Att vi är olika är ju bra – det betyder att vi kan lära av varandra! Heimbygda har sedan många år ett samarbete med Sør-

og Nord-Trøndelag historielag, som kallas Jämttrønderska historiedagarna. I år är dagarna förlagda till norra Jämtland, och temat är immigration og emigration. Heimbygda och Landslaget diskuterar även ytterligare möjligheter för gemen- samma projekt framöver. Så, både från Sveriges Hembygdsförbund och Heimbygda – ser vi fram emot mer utbyte med er framöver, till gagn för oss alla. Lykke til med deres planer og aktiviteter framover – og tack igjen for att vi fick komma!

Hilsen

Norges museumsforbund

Ole Aastad Bråten
Norges museumsforbund

Kjære alle saman!

Takk for invitasjonen og gratulerer med godt gjennomført møtedag. Eg set stor pris på å få vere her. Og få henge med dykk er som å henge med sine egne. For vi er på eit vis søskenbarn i det mangfaldige kulturlivet. Vi er begge av det litt stille slaget, men så har vi òg vokse ut av den same rota.

Eg har sjølv fartstid frå historielaget. Eg sat i Skrautvål historielag då eg var i 20-åra, og i dag sit eg i styret for Valdres historielag. Det har ikkje vore til skade.

I dag er eg representant for Norges museumsforbund. Saman med dykk forvaltar vi lokalsamfunnets hukommelse og kjeldesamlingar. Då er det viktig med digitale infrastrukturar som sikrar arbeid og kulturhistorisk materiale for ettertida.

Dermed har det også vore spennande å følgje dagens debatt om kva slags veg de skal gå. Sjølv meiner eg vi må samle oss dei store fellesløysingane, styrke rammevilkåra for desse, og gjere dei tilgjengelege for alle.

For vi må verke saman. Dermed må mange museum slutte å sjå dei frivillige som heft eller ei masse sjauarar. Museumsreforma kasta i mange tilfelle historielaga ut av musea. Men no må vi invitere dei tilbake. For frivilligheit er ikkje heft. Frivilligheit er erfaring og innsikt, frå lange arbeidsliv og tunge profesjonar.

Og dei er viktige støtter til arbeidet i musea, slik som ved Valdresmusea – der eg har mitt daglege virke – og der ein no samarbeider med Valdres Historielag om å skrive historia til den skeive lastebilpioneren Ingebjørg Robøle.

Vi må samarbeide. Og det gjer Norges museumsforbund og Landslaget for lokalhistorie. Om til dømes prosjektet Til ungdomen.

Skal vi lukkast med å skapa interesse for lokalhistorie må vi bygge inkluderande fellesskap der alle kan kjenne seg velkomne. Ikkje alle opplever det slik. For menneske med anna etnisk opphav enn det norske har deltaking i norsk tradisjonskultur ofte vore vanskeleg. Men lokalhistorie er ikkje eit privilegium for nokre få. Lokalhistorie er ein demokratisk rett og eit gode som alle skal ha tilgang til. Musea og historielaga må opne dørene for alle.

For vi vil trenge alle. Det er farleg når fortid skal forvaltast av berre nokre få. Og det er farleg når kunnskapen og den akademiske fridomen blir forsøkt kontrollert – slik vi ser tendensen til i mange land. Også i USA.

Kjære alle saman! Vi er vitale delar av infrastrukturen i demokratiet vårt. Derfor må vi hegne om dei kunnskapsproduserande tradisjonane som vi forvaltar. Berre slik kan vi bygge samfunnets helse, slik statsminister Støre uttrykte seg for ei tid tilbake. Eit samfunn utan opplyste borgarar er eit farleg samfunn, sa han.

Men då må vi også tole at vi ikkje alltid er einige. Skal vi samarbeide, må vi sjå verdien av usemja, for å sitere Knut Olav Åmås. Det er også eit gode. Og det er sunt og nødvendig. Derfor skal vi vere sunne korrektiv til kvarandre. Men då må musea aller fyrst opne dørene og invitere inn. Det er ikkje farleg. Det er fagleg berikande. Det bygger kultur. Det bygger framtid.

Takk for oppmerksomheita!

Hilsen

Norges kulturvernforbund

Knut Sterud
Styremedlem i Norges
Kulturvernforbund

Kjære historievenner og kulturvernere!

Det er både hyggelig, inspirerende og lærerikt, men også tankevekkende å være her i dag.

Jeg vil hilse fra styret og ledelsen i Norges Kulturvernforbund. Dere er det største forbundet hos oss. Norges Kulturvernforbund har nå 32 nasjonale forbund og foreninger innen kulturvernparaplyen med til sammen ca. 270 000 medlemmer. Vår viktigste funksjon er å arbeide for kulturvernet i Norge, både i form av synlighet, dokumentasjon og formidling, men også som «vaktbikkje». Tett kontakt med nasjonale myndigheter blir høyt prioritert, men også i økende grad mot regionale myndigheter. Det å sikre gode rammevilkår og driftstøtte til våre medlemsorganisasjoner har vært og vil bli svært viktig.

Regionene i Norge får stadig større betydning, også for kulturvernsektoren. En av satsingene i Kulturvernforbundet er etablering av regionale kulturvernnettverk. Dette vil forhåpentligvis føre til overføring av mer kunnskap, større slagkraft, mer samarbeid og mer synlighet. Etablering av kulturvernnettverk er nå under evaluering hos oss. Dette er en spennende og krevende satsing, hvor vi også må ha et kritisk blikk på god effekt og nyttevirkning for kulturvernet i framtida.

Vi lever i en urolig og mindre forutsigbar verden, hvor sterke krefter ønsker å

glemme historia, og til og med å ødelegge kulturminner, identitet og viktige og grunnleggende verdier. Her må vi være årvåkne både i Norge og ellers i verden.

Mange spreke og kunnskapsrike seniorer utgjør en grunnstamme i det frivillige kulturvernet. De er gull verdt for frivillig innsats. Men vi må også være åpne for å få med flere yngre i dette arbeidet. Sammen utgjør vi en svært stor samfunnsverdi i hele landet. Det må politikere og myndigheter forstå og sette større pris på når det gjelder gode rammevilkår og vår plass i samfunnet.

Mange takk for et godt og innholdsrikt landsmøte. Dette er mitt første landsmøte i Landslaget for lokalhistorie, men jeg kjenner grasrota som leder i Gran Historielag. Historielag rundt om i hele landet nedlegger et storartet og viktig arbeid med et vel av aktiviteter. Mange kommuner har bygd ned kompetanse og kapasitet innen kultur- og kulturvernsektoren, som kulturvern-rådgivere, miljøvern-rådgivere med flere. Historielagene og andre kulturvern-organisasjoner vil få en enda viktigere funksjon med å dokumentere og formidle lokalhistorie og materielle og immaterielle verdier innen kulturvern. Dere må heller ikke glemme sikring av gamle foto, der så mye raskt kan forsvinne!

Tusen takk for mye hygge, inspirasjon og kunnskap. Flere jeg har truffet har delt verdifulle erfaringer, blandt annet Asbjørn Hjorthaug fra Hobøl i Østfold som har gitt gode råd om registrering av

husmannsplasser, foto m.m. og aktuelle nettverk. Overføring av kunnskap og erfaringer er gull verdt i frivillig arbeid.

Stå på i videre arbeid i historielagene og i Landslaget!

Lykke til!

Hilsen

Arkivforbundet

Kjetil Landrog
generalsekretær i Arkivforbundet

Sammenfallende interesser

Arkivforbundet har i stor grad sammenfallende interesser med Landslaget for lokalhistorie. Vi er opptatt av det som har skjedd, og det som skjer i dag. Dagens begivenheter er morgendagens historie. Jeg er i likhet med dere også medlem av et historielag, nemlig Frogner historielag, og grunnen til at jeg er det er fordi jeg ønsker mer kunnskap om det området i Oslo der jeg bor, og som jeg ser og beveger meg i hver dag. Dette gir meg en innsikt i hvem som har bodd i bydelen som har hatt en viktig betydning, hvordan bydelen så ut før, hva slags forretninger eller aktiviteter som var i tidligere tider, utviklingen eller kunnskap om bygninger med mer.

De fleste som jobber i arkivsektoren, eller som dere, som jobber frivillig for å synliggjøre historien der dere bor, er opptatt av hva som har skjedd og skjer på deres bosted, men også om de store linjene og hendelsene i Norge som helhet eller i verden. Det er mye kunnskap og ferdigheter som besittes rundt om i de lokale historielag, og det er også enkelte av historielagene som har samlinger av papirarkiver, bøker, foto eller opptak av lyd og video. Dette er spennende arkivmateriale som forteller noe om de som har levd sine liv, eller om viktige hendelser der dere bor.

I statlig sektor har det vært en enorm satsing de senere år med nå minst 110 millioner kroner mer enn før til

Nasjonalbiblioteket i årlig driftssatsing på å digitalisere og tilgjengeliggjøre den nasjonale kulturarven. Her er det løyper på særlig foto og på lyd og video. Men også hefter og bøker er det gode løyper på. Snart vil det også være oppe en satsing på papirbaserte privatarkiver også, og arbeidet vil kunne pågå i mange år fremover på Mo i Rana, da de har både oppdatert utstyr og dyktige fagfolk. Jeg vil oppfordre dere til å ta kontakt med dem slik at også deres samlinger kan bli digitalisert og senere gjort tilgjengelig. Forarbeid og etterarbeid må en selv gjøre, men her er det mulig for dere å enten lære hvordan dere som frivillige kan bidra rundt dette, eller å få til et godt samarbeid med koordinerende instans for privatarkiv i deres fylke. Som oftest er det en interkommunal arkiv-institusjon, men kan også være et byarkiv eller et museum. Det er ulikt fra fylke til fylke, men det som her er viktig er at dere tar kontakt med den som har dette ansvaret ift. deres samlinger. Og at dere sjekker ut med Nasjonalbiblioteket mulighetene for at deres materiale kan bli digitalisert. For lyd og video kan det være viktig å være snar, da materialet kan ha begrenset levetid. Også for foto kan det være viktig å være tidlig ute, og altså redde materiale før det går tapt.

Hvilken løsning kan en bruke til å publisere materiale mon tro? Det er flere å velge mellom, men en god løsning vil kunne være Digitalarkivet, som er en nasjonal publiserings og bevarings-løsning som tilhører Arkivverket. Også de har fått betydelige ressurser de seneste årene, og det er særlig for dokumenter og foto de har en løsning.

Når det gjelder lyd og video er det lenger frem.

Det å ha kunnskapen om å legge inn metadata, det vil si ekstra informasjon rundt et bilde eller et dokument, knytte til det som er relevant ift. det en har av materiale, forstå hva som kan ligge ute åpent, eller være mer lukket ift. rettigheter eller annet krever jo tid og kompetanse. Og dette er jo den kompetansen som i dag finnes hos de som har et fylkeskoordinerende ansvar for privatarkiver. Så som jeg oppfordret til ift. å få samlingen digitalisert med Nasjonalbibliotekets løsning, bør en også få hjelp ift. hvordan bevare og tilgjengeliggjøre materiale. Ofte er jo det å kunne tilgjengeliggjøre det som vil kunne være kjekt for meg og deg. Og i fremtiden vil en kunne regne med at fremtidens medlemmer i historielaget i enda større grad enn nå ønsker å gå inn digitalt og finne ut informasjon, også om historien der en selv bor, på en lettere måte enn i dag.

Det kan også finnes muligheter nå for å få hjelp til felles søknader ift. utviklingsmidlene som Arkivverket nå deler ut. De har økt de siste to årene, fra 12.3 til 15 og nå til 18 millioner kroner. Dette er midler som deles ut hvert år, og der også ordningsprosjekter av ulik karakter som finnes i historielagene kan være interessant. Det å ha et samarbeid med en bevaringsinstitusjon som jobber med arkiv, vil nok styrke deres muligheter til å få støtte, da det nok er lettere å få midler om det er en forståelse av at prosjektet vil munne ut i en bevaring og tilgjengeliggjøring. Med

andre ord, blant Arkivforbundets medlemmer er det nok mange institusjoner som vil ha godt av et tettere samarbeid med dere i historielagene. Kanskje kan noen komme til dere også og si noe på et medlemsmøte?

Også det som skapes nå må tas vare på. Mye går dessverre tapt, da det som skjer i privat sektor nå i stor grad er kun digitalt skapt. Tenk særlig på det som skjer i det frivillige organisasjonsliv, der det er bytte av folk, og nye systemer og PCer. Klarer en å fange opp det som er skapt de siste 30 årene? For om en mister dette blir det store historiske hull, når fremtidens aktive i Landslaget for lokalhistorie skal finne ut om hvordan folk levde og gjorde i den digitale tid, da et liv er mer enn hva som en har vært borti i det offentlige ved skole eller helse. For det er jo markante personligheter lokalt, aktive bedrifter, spennende organisasjoner og mye annet fra vår tid som vil være artig å lese om når landslaget feirer 200 års jubileum i 2121.

Jeg vil også oppfordre landslaget til å være enda mer på hugget ift. interessepolitikk. Det vil si de høringer, lovarbeid og budsjettposter som omhandler arkiv, dokumentasjonsforvaltning og satsing på museum. Her kan en få til mer, og dere vil med deres store medlemsmasse gi en tyngde og kanskje mer gjennomslag. Jeg vil også oppfordre alle dere som er medlemmer i landslaget til å sjekke Arkivforbundets YouTube side der vi har lagt ut flere webinarer, og kanskje kan noe av det være interessant og nyttig også for dere.

Følg oss ellers gjerne ellers også, ved å abonnere på våre nyhetsbrev eller å delta på annet vi arrangerer, det meste digitalt er noe vi tilbyr gratis.

Jeg vil til slutt takke for at Arkivforbundet fikk være gjest på deres landsmøte, og det ga meg en innsikt i deres organisasjon, bredde og interesser. Jeg opplever at landslaget er i en ny giv og at det skjer mye spennende fra deres side fremover.

200 år sidan den første organiserte norske utvandringa

Historiografi og lokale perspektiv

*Av Nils Olav Østrem, professor i historie,
Universitetet i Stavanger*

Ein sommardag i 1825 la ein liten farkost ut frå Stavanger med kurs for Amerika. Om bord i Restauration var 52 menneske, mange av dei kvekar-sympatisørar på jakt etter fridom og nye framtidsutsikter. I dag, 200 år seinare, står denne reisa som ein symbolsk oppstart av den organiserte norske utvandringa og som eit viktig vendepunkt i både norsk og nord-amerikansk historie.

I nyttårstalen for 2025 opna statsminister Jonas Gahr Støre med å minna om desse pionerane. Han drog ei linje frå deira håp og framtidstru til vår eiga samtid, der mange no ser gode høve her i landet. Men kva var det eigentleg som dreiv dei til å bryta opp?

Perspektiv i norsk utvandringshistorie
Utvandringshistoria kan utforskast på fleire nivå. Makronivået fokuserer på strukturar og straumar, som demografi, økonomi og migrasjonsbølgjer. Mellomnivået legg vekt på nettverk, kjedemigrasjon og regionale mønster. Mikronivået gir rom for individet og brukar gjerne egodokument/ emodokument som kjelder.

Dette er kjeldemateriale som gjeld den enkelte utvandrar, både om reine fakta og om kva følelsar dei emosjonelt uttrykte, for eksempel i amerikabrev.

Ei mikrohistorisk tilnærming, der ein zoomar inn på ei enkelt utvandrarforteljing, gir innsikt i korleis større historiske endringar spelte seg ut på individnivå. Slike personlege historier kan opna for refleksjon rundt både handlekraft og kontekst, og gir ei menneskeleg inngangsdør til dei store spørsmåla.

Tematiske linjer i forskinga

Gjennom historia har ulike tema vore dominerande i forskinga:

- **Flytting og migrasjon** som eit gammalt fenomen, også innanlands og til andre europeiske land.
- **Økonomiske forhold**, der dei som hadde noko å rutta med var dei første som drog.
- **Kulturelle årsaker** – verdsbilete, religion og ideologi som forklaringsfaktorar.
- **Teknologi** – med dampskip, jernbaner og kanalar som gjorde migrasjon mogleg.

Økonomiske og demografiske forhold – eit meir nyansert bilete

I mange år har det vore vanleg å forklara den norske utvandringa til Amerika med overfolking, fattigdom og naud. Men ei rekkje forskarar, som Ståle Dyrvik og Nils Kalle, har utfordra denne forklaringa og peika på at røynda var meir samansett. Utvandringa var ikkje nødvendigvis eit resultat av elende, men snarare eit utslag av endringar i det norske samfunnet.

Mellom 1800 og 1900 vaks folketallet i Noreg frå under 1 million til over 2 millionar. Dette kunne ein tru førte til press på ressursane, men samtidig auka produktiviteten i jordbruket betydeleg. Matproduksjonen gjekk opp, og samla produksjon tredobla seg i denne perioden. På mange måtar var dette ei tid med økonomisk framgang og omstilling.

Sjølv om dei fleste nordmenn framleis levde under enkle kår, hadde landet som heilskap gjennomgått ei positiv utvikling. Som det har blitt formulert i ettertid: «Norge var et mye rikere land i 1875 enn i 1830», ein overgang frå u-land til i-land i strukturell forstand. Dette utfordrar det klassiske biletet av utvandringa som eit reint svar på naud.

Det er verdt å merka seg at mange av dei som drog, ikkje var dei aller fattigaste. Nokre forlét solide gardsbruk og satsa alt på eit nytt liv i Amerika. Dei var villige til å gi opp ein etablert posisjon i heimbygda for ein ny start, kanskje driven av ei forventning om fridom, eigarskap og framgang i det nye landet.

Dette peikar på ei djupare mobilisering enn berre eit reaktivt svar på tronge kår.

Allereie frå 1700-talet ser vi teikn til auka mobilitet i samfunnet. Folk flytta meir, ikkje berre til byane, men mellom bygder, mellom fylke og etter kvart til utlandet. Dette understrekar at utvandringa ikkje kom som eit plutselig brot, men som ein del av ei større rørsle der menneske søkte nye horisontar.

Historikarane Dyrvik og Kalle tok i 1986 eit tydeleg oppgjær med det dei meinte var ei for enkel forklaring på utvandringa. Dei skreiv: «Me vil avvise at armod og overfolking har noko direkte med utvandring å gjera.» Deira poeng var ikkje at slike faktorar var utan betydning, men at dei ikkje kan stå åleine som forklaring. Utvandringa må sjåast i samanheng med samfunns endringar, teknologi, ideologi og individ sitt handlingsrom.

Lokale studiar – case-studie og den nære historia

Det er i dei lokale studiane vi verkeleg kan forstå dynamikken i utvandringa. Kven drog, kven blei att, og kvifor? Kva rolle spela familie, nabolag og bygdesamfunn? Ulike kjelder, som bygdebøker, brev, folketeljingar og emigrantlister, gir oss innsikt i desse vala og drivkreftene bak dei.

Eg har sett på utvandringa frå Skjold og Vats mellom 1837 og 1914 for å forstå den store rørsla over Atlanteren i eit konkret lokalhistorisk landskap. I slike studiar blir det tydeleg at utvandringa var ein del av ei større rørsle, eit samfunn i

Skjold prestegjeld – Skjold og Vats i Rogaland

-gardbrukarar (bruksnummer)	291	301	452	624
-husmenn	289	179	147	90
-DRIFTSEININGAR (bruksnr. + husm.plass)	580	480	599	714

endring, der mobilitet og nye horisontar spelte ei stadig større rolle.

Tabellen ovanfor fortel om nedlagde husmannsplass. I Skjold og Vats fall talet på husmenn særleg sterkt mellom 1855 og 1875. Ein kunne tenkja seg at med alle nedlagde husmannsplass, ville også det samla talet på driftseiningar innan jordbruket ha falle. Det gjorde det ikkje, tvert imot auka talet på slike jordbrukseiningar.

Bak denne oppgangen skjuler det seg mange husmannsplass som blei til gardsbruk, saman med mange nyutskilde gardsbruk. Ikring 1906/1910 hadde mengda jordbrukseiningar som var i drift, auka til over høgdepunktet i 1855 – då husmannsvesenet hadde stått sterkast i desse to bygdene. Mellom dei nye småbruka var det mange husmannsplass som blei skyldsette til eigne små gardsbruk.

Ståle Dyrvik har for Etne formulert kva den same utviklinga der viser om «den nedlagde husmannsplassen som sjølve symbolet på overfolkinga». Tvertimot var det slik at «bygdesamfunnet så langt

frå hadde tappa jordressursane sine»:

Me skal også ansa på at når husmannsvesenet gjekk til atters og til slutt kvarv, skuldast det ikkje hovudsakleg at husmennene pakka i hop og drog over havet. Husmannsfolket i Etne, som i mange andre bygder sat med levebrød som hadde vore tolelege for ungdomar som voks opp tidleg på 1800-talet, men som var altfor ringe i augo åt den seinare etterslekta. Ungdomane var ikkje interesserte i husmannsplassa og emigrerte, og dei gamle vart sitjande att.

Dyrvik avsluttar med å slå fast at: «Småkårsfolket i Norge på 1800-tallet utvandra ikkje, det aldrast og døydde til sist ut».

Avslutning

Utvandringa til Amerika er meir enn eit historisk fenomen, ho er eit prisme for å forstå både fortid og samtid. Ved å kombinera overordna analysar med nære forteljingar, kan vi få eit rikare bilete av kva som låg bak det store oppbrotet og korleis det prega både dei som drog og dei som blei verande.

Nils Olav Østrem holdt foredrag for landsmøteforsamlingen i Stavanger

Nils Olav Østrem har skrive boka Den store utferda. Utvandring frå Skjold og Vats 1837-1914. Den store utferda er ei lokal utvandringshistorie som gir innsikt i korleis enkeltmenneske valde å bli emigrantar. Boka har overføringsverdi til utvandringa generelt frå Norge og gir innsikt i korleis lokale studiar av utvandringa kan leggjast opp, både av historielag og lokalhistoriske interesserte. Den store utferda byggjer på mange ulike kjelder om utvandring, også egodokument knytte til enkeltutvandrarar. Emosjonelle dokument – emodokument – er det også gjort bruk av, ikkje minst i form av amerikabrev som gjerne ofte var kjenslevare og fulle av følelsar.

Forsida til Den store utferda av Nils Olav Østrem

Oda Svisdal har lagt artikkelen til rette for publisering i Lokalhistorisk magasin, basert på powerpoint-presentasjon og samskriving med artikkelforfattaren.

Lokalhistorisk lys over Utstein kloster

Eldbjørg Haug

Når ble klosteret på Utstein grunnlagt? Den gjengse oppfatningen er at kong Magnus IV Håkonsson som fikk tilnavnet Lagabøter, grunnla klosteret da han ble enekonge (1263 – 1280). Jan Hendrik Lexow og nylig Jørn Øyrehagen Sunde har fremført dette i velskrevne og lettleste verk, men ingen av dem har studert kildene. I "Utstein kloster og Klosterøys historie" har jeg vist at det er galt. Utstein kloster ble grunnlagt i 1164.

I dette foredraget som jeg har kalt "Lokalhistorisk lys over Utstein kloster", vil jeg å vise hvorfor bl.a. Lexow og Sunde tar feil. Det kildene kan fortelle direkte, må forstås i lokal sammenheng. Kronologien spiller en rolle for klosterets funksjon i Stavanger bispedømme.

Utstein ligger på Klosterøy, en del av Mosterøy, og har en strategisk beliggenhet i Boknfjorden som en av Harald Hårfagres kongsgårder. Harald bodde etter slaget på Utstein og kontrollerte innseilingen til Boknafjorden og skipsleia nordover. I den nordre enden av leia ligger Avaldsnes der kongsgården Kormt vaktet skipstrafikken mot sør. Utstein må ha vært en kongsgård med

underliggende avslgårder og eienommer helt til godset ble gitt kirken og klosteret grunnlagt.

Jeg vil ta opp for det første Utstein klosters jordegods. Deretter går jeg gjennom hovedtrekk i historiografien, der det eldre Olavsklosteret i Stavanger spiller en viktig rolle. Jeg diskuterer også påstanden om at kong Magnus IV skulle ha bodd på og grunnlagt Utstein kloster. Som konklusjon vil jeg se grunnleggelsen av Utstein kloster i en større sammenheng.

Klostergods i Rogaland

Da Utstein ble etablert som kloster, var det neppe andre gårdsbruk på Klosterøy. Kongsgården var i seg selv en generøs gave. Domenejorden var heleid. Driften representerte i seg selv et betydelig overskudd.

Asgaut Steinnes viste i en retrospektiv analyse av klostergods i Rogaland at Halsnøy kloster utenfor Bergen og Utstein eide hver sin del av et godskompleks som opprinnelig må ha vært samlet. I et område fra Håelva på Jæren til Mosterøys naboøy Åmøy i Boknfjorden delte klostrene Halsnøy og Utstein de fleste gårdene mellom seg.

Steinnes viste at godset med en gang ble delt i forholdet 2:1. Det skjedde ved at landskylda fra hver gård gikk med 1/3 til Utstein og 2/3 til Halsnøy. Dette viser én stor donasjon til begge klostrene på en gang fra én stor godseier.

Vi vet når godset ble gitt. Bergen Fundas fra ca. 1560 beskriver Bergens historie fra de eldste tider. Den opplyser at Erling Skakke grunnla Halsnøy kloster til ære for St. Augustin fordi sønnen, Magnus III Erlingsson, var blitt kronet. Bergen Fundas tidfester det til 1164, og donasjonen til begge klostrene må ha skjedd da.

Både Utstein og Halsnøy hadde annet jordegods. Selve Utstein ligger Mosterøy, på naboøya til Åmøy, mens tyngdepunktet til godset lå i de nærmeste bygdene nord og sør for Stavanger. Det tok Steinnes til inntekt for at disse jordeiendommene dreide seg om Olavsklosterets opprinnelige gods, som senere gikk over til og dannet hovedstammen i eiendoms-komplekset til Utstein kloster.

Steinnes trodde altså at Olavsklosteret i Stavanger ble anlagt samtidig med Halsnøy. Hvorfor stolte han ikke på sitt eget resultat? Grunnen finner vi i eldre forskning.

Den tidlige klosterhistorien i Norge

Christian Christoph Andreas Lange, Norges andre riksarkivar etter Henrik Wergeland og en av grunnleggerne av den norske historiske skole, skrev De norske klostres historie. Verket kom i to utgaver og er et viktig referanseverk.

Lange hadde som metodisk prinsipp kun å regne grunnleggelsen av et kloster til like før dets eldste skriftlige belegg. Han ville heller ikke vurdere alderen på klosterdannelsene etter ruiner eller gjenstander. Med dette utgangspunktet samlet Lange klostrene etter ordenstilhørighet og innbyrdes alder.

De eldste klostrene i Norge tilhørte benediktinerordenen og var inspirert og grunnlagt av keltiske misjonærer. Ordenen utviklet seg til flere kongregasjoner. Flere engelske bispeseter ble grunnlagt av benediktinere, bl.a. Winchester, og klostrene fungerte som domkapitler. Benediktinerklosteret på Selja var Norges første bispesete. De fleste norske kvinneklostrene tilhørte denne ordenen.

Cistersienserklostrene sprang ut av en reformbevegelse som ikke sluttet seg til en benediktinsk kongregasjon, men fulgte Benedikts regel. I Norge ble ordenen introdusert av munkar fra Fountains Abbey i Yorkshire som grunnla Lysekloster i Os utenfor Bergen i 1146. Klosteret ble etablert på en gård som biskop Sigurd av Bergen eide. Biskop Viljalm av Oslo var antakelig inspirert av kollegaen, for

han etablerte cistercienserne på Hovedøya året etter. Dette klosteret var et datterkloster av Kirkstead Abbey i Lincolnshire, og det igjen var blitt grunnlagt fra Fountains Abbey. Munkeby kloster ikke langt fra Levanger ble grunnlagt fra Lysekloster og kommuniteten antakelig overført til Tautra da klosteret ble innviet i 1207.

Augustinerordenen og klostergrunnleggelsene

Den neste gruppen var augustinerklostrene som fulgte Augustins regel. Den har sin opprinnelse på 400-tallet da kirkefaderen Augustin var biskop av Hippo. Prestene ved bispesetet levde i et fellesskap. Augustinerne skilte seg dermed fra benediktinerne og cistercienserne ved at de var regulære kanniker, prestebrødre eller mendikanter, mens de to andre ordenene bestod av munkar som ikke nødvendigvis var prestelærde.

Geistligheten ved domkirkene skulle fra gammel tid leve et minstemål av felles liv, men allerede på 800-tallet var det vanlig i det kristne Europa at hver enkelt kannik forvaltet sin del av fellesformuen, et prebende. Norge var misjonsmark uten domkirker, men stormenn eide kirker og holdt presteskap. De kristne kongene holdt noen av misjonsbiskopene som hirdbiskoper. Olav Kyrre satte i gang den første byggingen av bispekirker for hirdbiskopene i Selja, Bergen og Stavanger; Selja og Bergen fordi det allerede var valfart til disse stedene som begge hadde relikvier av

St. Sunniva og St. Svithun. I Norge henger etableringen av augustinerklostrene nøye sammen med organiseringen av kirkeprovinsen i 1152–53 og institusjonaliseringen av domkapitlene. Arne Odd Johnsen har betegnet perioden fra ca. 1160–1210 som en viktorinsk periode i norsk historie. Han sikter til innflytelsen som St. Victor i Paris, et konvent for regulære kanniker, hadde i Norge.

St. Victor ble etablert i 1108 som domkapittel for Notre Dame. Konventet ble sentrum for den kirkelige reformbevegelsen og moderkloster for den viktorinske kongregasjonen som Utstein tilhørte. Den berømte kloster-skolen ble forløperen til Sorbonne universitetet. Flere norske geistlige studerte der, og tre ble erkebiskoper – Øystein Erlendsson, Eirik Ivarsson og Tore Gudmundsson den vikværske. Eirik Ivarsson var ikke bare student ved St. Victor, men nevntes i selve konventet som en av preste- brødrene (1144). Helgenbiskopen Torlak Torhallsson som grunnla det første augustinerklosteret på Island (1168), var også viktoriner. Det må ha vært langt flere studenter fra Norge ved St. Victor, men vi kjenner bare et fåtall. Jeg antar at de dannet grunnstammen i augustiner- klostrene.

Erkebiskop Øystein Erlendsson var helt sentral i organiseringen av kirkeprovinsen. Han hadde vært kong Inge Krokryggs hirdprest og erkeprest i Konghelle. Her opprettet han klosteret Kastle (1161) som ble lagt direkte under erkebiskopen i Nidaros til tross for at det lå i Oslo bispedømme.

Helgeseter for domkapitlet i Nidaros nevnes første gang i 1163. Min tolkning er at også prestebrødrene i Konghelle tilhørte domkapitlet i Nidaros og skulle delta i valg av erkebiskop.

En tilsvarende parallell finner vi i Bergen der Jonskirken i selve byen tilhørte augustinerordenen og antakelig ble bruk av de residerende kannikene. Som allerede nevnt fikk erkebiskop Øystein også opprettet Halsnøy kloster da han kronet Magnus Erlingsson. Her kunne domkapitlets regulære kanniker leve et kontemplativt liv. Utstein kloster kom i samme kategori, noe som viser i klosterets segl med innskrift S' CAPITULI ... DE UTSTEIN (seglet til kapitlet på Utstein).

Bergen hadde intet domkapittel, men har man klave, får man ku, sier et ordtak. Selja var fremdeles bispesete, men da biskopen døde, fikk biskop Pål i Bergen overført Sunniva-relikviet ved en storstilt furtum sacrum. Et regulært bispesete fulgte med, og biskopene i Bergen krevde siden patronatsrett over Færøyene slik Selja tidligere hadde hatt.

Første gang Utstein kloster er omtalt i en skriftlig kilde, er i Arnbjørn av Heimnes' (Hebnes) testamente, skrevet omkring 1280. Lange skrev derfor i klosterhistorien at Utstein kloster for augustinerkanniker ble grunnlagt noe før 1280. Det få har lagt merke til er at Lange i en fotnote anførte at Utstein kloster godt kunne være etablert samtidig med de andre augustinerklostrene i Norge, altså like etter at Øystein Erlendsson ble

erkebiskop (1161). Lange kjente ikke til at det også var et annet kloster i Stavanger bispedømme, Olavsklosteret. I 1899 ble den første kilden om det, et diplom fra 1236, utgitt i Erkebiskop Henrik Kalteisens kopibok. Utgiveren Alexander Bugge antok at Olavsklosteret tilhørte benediktinerordenen. Oppdagelsen førte til at flere kilder kunne knyttes til dette klosteret, kaste lys over lokale forhold og gi større forståelse av Stavanger bispedømme i middelalderen.

Olavsklosteret en forløper til Utstein?

Samtidig som Bugge sluttførte arbeidet med Henrik Kalteisens kopibog, skrev historikeren Ludvig Daae avhandlingen Om Stavanger stift i middelalderen. På de siste sidene omtalte han diplommet fra 1236. Diplommet gjaldt erkebiskop Sigurd Eindridessons krav på å få dekket utgiftene, såkalt palliehjelp, til innvielsen av paven i Roma og

overrekkelsen av verdighetstegnet, palliet. De norske erkebiskopene hadde krav på 1/8 av tienden fra hvert bispedømme til formålet. I de fleste bispedømmer tilsvarte det halve kirketienden, men i Stavanger var tienden delt i tre, og halve kirketienden gikk til domkapitlet. Erkebiskop Sigurd og biskop Askell av Stavanger var derfor blitt enige om at tilskuddet fra stiftet skulle være halvparten av kirketienden, beregnet til 30 mark sølv.

Avtalen krevde stadfesting av domkapitlet. I 1236 ble den bekreftet med segl fra erkebiskop Sigurd, biskop Askell av Stavanger, biskopen av Grønland, klostergeistlige og medlemmer av begge domkapitlene. Noen navn har bare en initial for fornavnet. Grønlandsbiskopen kalles bare N. Han het Nikolas og må være identisk med erkediakonen i Stavanger som hadde vært leder av domkapitlet og nettopp var blitt bispeviet. De øvrige kan ikke identifiseres.

Blant dem nevnes N abbate de sancto olauo apud Stavangream, altså abbed N ved St. Olav i Stavanger. Deretter fulgte E priore ad eadem loci, dvs. stedets prior E. ved samme [stift], til slutt tre navngitte kanniker fra erkesetet.

I 1295 feiret to augustinerbrødre fra Utstein messe i Olavsklosterets kirke. Daae foreslo at Olavsklosterets kommunitet hadde flyttet til Utstein som en videreføring av Olavsklosteret. Både abbed N og prior E tilhørte Olavsklosteret. Daae mente derfor Olavsklosteret var et augustinerkloster. Han foreslo at Olavsklosteret var grunnlagt av Stavanger-biskopen Eirik Ivarsson som var augustiner og ble biskop omkring 1170.

Det var Daaes argumenter Steinnes holdt seg til. Utsteins eiendomsforhold i senmiddelalderen viser at eiendommer fra Olavsklosteret var blitt overført. Bybrannen i Stavanger vinteren 1271–72 kan forklare at klosteret ikke fikk nye munkar, mens de gjenværende gikk inn i Utstein kloster.

Det er likevel mer å si om Olavsklosteret.

Klosterskolen i Olavsklosteret

Historikeren Edvard Bull d.e. en kilde om Olavsklosteret i en beretning om St. Cuthberts undere:

En gutt av høy byrd, sannsynligvis Sola-ætten, gikk i prestelære ved et kloster i Stavanger. Gutten led av en sykdom som vedvarte gjennom syv år. I 1172 ble han frisk ved helgenens hjelp. Før han ble syk, hadde han vært i klosteret i fem år.

Klosteret må altså ha virket som skole i minst tolv år før 1172, og være grunnlagt før 1160. Olavsklosteret kunne ikke være et augustinerkloster, for ingen slike fantes i Norge før Øystein Erlendsson ble erkebiskop. A.W. Brøgger og Oluf Kolsrud sluttet seg til Bulls synspunkter. De mente klosteret var et benediktinerkloster fordi ordenen stod sterkt i Stavanger stifts moderkirke, Winchester.

Det er likevel en mulighet for at Olavsklosteret var et cistercienserkloster. Kan vi bestemme ordenstilhørigheten nærmere? Et brev fra pave Alexander III til erkebiskop Øystein og biskop Åmund av Stavanger gir svar. Biskop Åmund hadde gått av og var forstander i Olavsklosteret da brevet ble skrevet. Det kan dateres til 1171.

Pavebrevet gjaldt munken Nikolas fra Estland som befant seg i klosteret. Paven uttrykte ønske om at han fulgte sin landsmann, den for datiden kjente biskop Fulko, slik at de begge kunne forkynne evangeliet blant sitt folk. Den danske kongen Valdemar den store stod bak henvendelsen. Han førte korstog mot Balticum for å kristne esterne. Biskop Fulko og munken Nikolas tilhørte de første konvertittene fra Estland og stod høyt i kurs som misjonærer fordi de kjente lokale sedvaner og kunne språket.

Nikolas fra Estland kaltes munk (monachus). Både benediktinere og cisterciensere var munkar og ikke nødvendigvis presteviet. Nå vet vi at biskop Fulko var benediktiner. Den mest nærliggende slutningen er at også hans landsmann i Olavsklosteret var

benediktiner. Hvis han hadde vært cistercienser, ville det vært mer naturlig at han hadde oppholdt seg i Lyse kloster.

Vi kan dermed fastslå at Olavsklosteret tilhørte benediktinerordenen. Teorien om at Olavsklosteret ble opprettet av biskop Reinald av Stavanger står fremdeles sterkt. Intet kan rokke ved at han var den første biskopen i bispedømmet, men det hadde vært misjonsbiskoper i landet senest fra 900-tallet, uten spesiell tilknytning til en kirke. Når man studerer kildene om Olavsklosteret og dens kirke under ett og setter dem inn i en historisk sammenheng, ligger en slutning nær: Olavsklosteret var opprinnelig et regulært domkapittel for bispekirken i Stavanger.

Olav Kyrre er kjent for å ha begynt å bygge bispekirker. Det gjaldt Kristkirken i Bergen, Selja og sannsynligvis den nåværende domkirken i Stavanger. Den er bygd som en bispekirke, basilica, men mangler tverrskipene som er typiske for en domkirke. Både Gerhard Fischer og Christopher Hohler mente den var ferdigstilt rundt 1100. Det er ikke utelukket at Olavsklosteret er omtrent like gammelt.

Magnus IV Lagabøter og Ryfylke

Jeg har oppholdt meg lenge ved Olavsklosteret, men det gjenstår å tilbakevise at kong Magnus IV bodde på Utstein og grunnla klosteret.

Magnus Håkonsson var 19 år i 1257 da hans eldre bror døde, og han ble farens samkonge. Han fikk ansvar for leidangen i Ryfylke. Ingen steder i landet lå

skipreidene så tett som nettopp her.

Det er ikke kildebelegg for at Magnus oppholdt seg i Stavanger før vinteren 1260–61. Sommeren 1261 giftet han seg med Ingeborg Eriksdatter av Danmark, og fram til jul bodde de i Stavanger.

Først våren 1263 dro Magnus på nytt til Stavanger. Denne gangen dro han alene mens dronning Ingeborg og deres 1 år gamle sønn Olav var igjen i Bergen. Grunnen var åpenbar: Håkon Håkonsson forberedte et felttog mot Skottland. Magnus fikk mye bistand fra lendmannen Bård på Hesby på Finnøy som var en av kong Håkons fremste menn og selv dro i felten. Kong Magnus satt i Bergen mens felttoget pågikk. Bård på Hesby falt i strid, og gamle kong Håkon døde på Orknøyene.

Ingen kilder underbygger at Magnus bodde på Utstein mens han oppholdt seg i Stavanger, slik det har vært påstått. Lexows gjetning var til dels basert på at Utstein kloster ikke er nevnt blant Håkon Håkonssons gode gjerninger. Men Utstein er heller ikke tilgodesett i Magnus IV Lagabøters testamente 1271. Han var en svært gavmild konge, og hans øvrige generøse donasjoner er godt dokumentert. I likhet med faren var han begeistret for fransiskanerne. Deres kirke i Bergen mottok 700 mark sølv til gjenreising etter en brann og han valgte selv å bli gravlagt foran kirkens høyalter.

Hvor bodde kong Magnus i Stavanger-årene hvis han ikke bodde på Utstein? Håkon Håkonssons saga sier uttrykkelig at kong Magnus dro til og var i Stavanger. Sagaen forteller til og med at

Eldbjørg Haug holder foredraget på Utstein kloster

da erkebiskopen (Einar Smjorbak) ble invitert til kong Magnus bryllup sommeren 1261, seilte han østfra "på skipet til kong Magnus og inn til Stavanger. ... Der var de begge to hele sommeren og holdt bord sammen." De må ha holdt til i selve Stavanger. Erkebiskopen bodde selvfølgelig hos den lokale biskopen, men kong Magnus bodde antakelig på Kongsgård like i nærheten. Den ble senere Stavangers katedralskole.

Mendikantene i det trettende århundre Augustinerordenen er stadig aktuell. Den nye paven, Leo XIV, er augustiner. Han var i flere år (2001–2013) ordenens øverste leder med tittel av prior. Det ga gode forutsetninger for å lede Vatikanets arbeid med å utpeke prester til å bli biskoper.

Å etablere et augustinerkloster var derimot helt umoderne på Magnus Lagabøters tid. I det trettende århundre var det to nye ordener som dominerte: fransiskanere og dominikanere. Det eneste de hadde felles med augustinerne, var at også de var mendikanter og altså presteviet. De levde derimot ikke i klostre med klausur, slik Utstein kloster har, men i konvent. De ble ofte kalt tiggermunker.

Inspirasjonen til fransiskanerordenen kom fra en av middelalderens mest kjente helgener, Frans av Assissi. En annen orden som kom til i 1216, var dominikanerne, en betegnelse de fikk etter grunnleggeren St. Dominicus. Deres egentlige navn var predikebrødrene (ordines

praedicatorum). I Norge kaltes fransiskanerne og dominikanerne ofte hhv. gråbrødre og svartbrødre etter fargen på ordensdrakten.

De to ordenene etablerte seg alltid i bysamfunn fordi de var avhengige av et visst befolkningsgrunnlag og en kirke tilknyttet ordenen. Skriftemålet var særlig viktig fordi ingen fikk absolusjon og del i saligheten uten anger og bot. Det var stort sett slike bøter som tiggermunkene levde av, men alle skriftemål måtte foregå i en kirke. Det begrenset etableringen. Dominikanerne nådde stor utbredelse i Norge og hadde konventer i Nidaros, Bergen, Oslo og Hamar. Fransiskanerne hadde fra 1250 konventer i Konghelle, Tønsberg og Bergen, noe senere nevnes Marstrand og Oslo.

Mellom tiggermunkene og det ordinære presteskapet var det konflikt. Den viktigste årsaken var at de fikk inntekter gjennom å tilby befolkningen geistlige tjenester, særlig i form av skriftemål. Boten for å få absolusjon ble ofte utmålt som avlatsbrev fremfor bønner eller pilegrimsreiser.

Tiggerordenene etablerte seg så vidt vites ikke i Stavanger. Det har vært forklart med at Stavanger var en så liten by at det ikke var råd for noen av ordenene å brødfø seg der. Det kan ikke være hele sannheten, ettersom de fantes både i Hamar og Marstrand. Derimot kan det ha sammenheng med Stavanger-privilegiet, som ga biskopen stor makt og myndighet over grunnarealene.

Likevel – i kongehuset var både dominikanere og fransiskanere velsett, og det er merkelig at Magnus Lagabøter ikke tilgodeså for eksempel fransiskanerne med en kirke i Stavanger dersom ordenen var så viktig for ham.

Etableringen av Utstein kloster

Vi har funnet at Olavsklosteret tilhørte benediktinerordenen og hadde en velfungerende klosterskole rundt 1150. Det kan ikke ha fått et fundasjonsgods samtidig som Halsnøy, slik Steinnes foreslo.

Et argument for at Utstein ble grunnlagt samtidig med Halsnøy er døpefonten med palmettmotiver i klosterkirken. To tilsvarende døpefonter finnes i Kvitsøy og Bore kirke. Alle er utført av "Bore-mesteren" i siste halvdel av 1100-tallet. Det har vært foreslått at døpefonten ble flyttet til Utstein kloster fra en eldre kirke på 1200-tallet, men det ville kreve enormt mye kraft. Langt enklere var det å dekorere døpefonten på stedet.

Et tredje funn er Birger Lindangers lokalhistorien for Rennesøy. Han fant at Utstein kloster innkasserte 2/3 av landskylda som kom fra Erling Skakkes godsdonasjon på Sokn, naboøya til både Rennesøy og Åmøy, mens Halsnøy fikk 1/3. Lindanger undret seg over funnet som er en anomali i Olavsklosterets gods, men aksepterte i 1993 den rådende oppfatning. I dag er han og jeg enige. Funnet underbygger at Utstein kloster ble opprettet samtidig som Halsnøy.

Eirik Ivarsson kan ikke ha vært prior for Olavsklosteret, men ettersom han ble

biskop i Stavanger, senere erkebiskop, kan han ha vært den første prioren på Utstein.

Man kan likevel spørre hvordan det var mulig å opprette så mange klostre på relativt kort tid i en periode som vanligvis kalles "Borgerkrigene". Etableringen av en egen kirkeprovinc i 1152–53 er hovedforklaringen. I tillegg skjedde funderingen av augustinerklostrene i en periode der det bare var én konge, Inge krokrygg avløst av Magnus III Erlingsson.

Kroningen av barnekongen og privilegeringen av kirken forklares gjerne med at Erling Skakke trengte kirkens støtte for å få sønnen på tronen. Erlings formynder- styre og Magnus IIIs første myndige år var en rolig periode. Det var ingen kongsemner i sikte, og formynderen kunne ta sjansen på nedrustning, bl.a. ved å opprette en kloster på kongsgården Utstein. Først etter birkebeinernes nederlag i slaget på Re (1177) dukket Sverre Sigurdsson opp som en reell utfordrer til kronen.

Det er uomtvistelig at Utstein hadde hånd om noen av Olavsklosterets eiendommer i senmiddelalderen. Men tilhørte alt unntatt klosterdomenet Olavsklosteret? Jeg finner det mer sannsynlig at de fleste klostereiendommene på Karmøy, Tysvær og ellers i Ryfylke hadde tilhørt kongsgården fordi de var viktige i forsvaret av landsdelen. Gårdene som betalte skatten utskyld på Jæren må være gammelt krongods, erobret og konfiskert av Harald Hårfagre etter slaget i Hafrsfjord.

Når ble eiendommene fra Olavsklosteret overført til Utstein? Bybrannen i Stavanger vinteren 1271–72 rammet antakelig klosteret. Klosterskolen måtte flytte; min gjetning er at Magnus Lagabøter ga Kongsgård til kirken; det var her Alexander Kiellands Lille Marius pugget latin. Klosterbygningene kan ha blitt skadet så sterkt at de regulære benediktinerkannikene måtte finne et midlertidig husvære på Utstein.

Det midlertidige ble permanent. Få år etter bybrannen fikk kirken i Norge vanskelige kår. Baronstyret under Eirik Magnus Magnussons kongedømme førte en kirkefiendtlig politikk. Det kan forklare at prestebrødre fra Utstein feiret messe i Olavskirken i disse årene.

Bybrannen gir også en bakgrunn til konflikten mellom domkapitlet og biskop Arne mot slutten av 1200-tallet. Olavskirken var et av stridsevnene. Domkirken feirer 900 års jubileum i år, men selve kirken stod ferdig ca. 25 år tidligere, mens Magnus Berrføtt var konge. Olavsklosteret kan ha utviklet seg fra et hus for prester som bistod misjonsbiskopene, men kan ikke være dedikert til St. Olav før andre halvdel av 1000-tallet.

Eldbjørg Haug (f. 1947) er professor emerita i middelalderhistorie ved Universitetet i Bergen. Stavangers historie er et av hennes forskningsfelt, men i vår sammenheng er det like viktig at hun har kloster- og kirkehistorie som spesialitet. Hun redigerte den store boka *Utstein Kloster og Klosterøys historie* som kom i 2005. På landsmøtet holdt hun dette foredraget i klosterkirken på Utstein.

Fredag 23. mai

Velkomst og kulturhistorisk påfyll

Her kommer noen bilder fra landsmøtehelga i Stavanger. Fredag startet med innsjekking på ærverdige Hotel Victoria, før vi la ut på en stemningsfull vandring gjennom Gamle Stavanger, med sine vakre, hvite trehus og brosteinsgater. Deretter besøkte vi IDDIS – Norsk grafisk museum og Norsk hermetikkmuseum, hvor vi fikk omvisning i alle tre avdelinger. Besøket ga oss spennende innblikk i både byens industrihistorie og typografiens utvikling, før vi samlet oss til felles middag tilbake på hotellet. En hyggelig og innholdsrik start på landsmøtehelga!

Lørdag 24. mai

Landsmøte, kirkebesøk og festmiddag

Lørdagen startet med landsmøteforhandlingene, som ble innledet med et foredrag av Nils Olav Østrem, som kan leses i dette nummeret. Deretter fulgte selve møtet, ledet med stødig hånd av dirigentene Per Qvale og Geir Tønning. Det ble et effektivt og vellykket landsmøte, med gode diskusjoner og vedtak.

Etter møtet gikk turen til den nyrestaurerte Stavanger domkirke, hvor vi fikk et engasjerende foredrag av Birger Lindanger, leder i Rogaland historielag. Kvelden ble avsluttet med festmiddag ledet av Tora Aasland, med hilsningstaler fra våre gjester og underholdning ved Ingvar Hovland. En stemningsfull avslutning på en innholdsrik dag!

Søndag 25. mai

Utflukt med M/S Rogaland til Utstein kloster

Søndagen mønstret vi ombord på veteranskipet M/S Rogaland ut til Mosterøy. Vi ble noe forsinket da Restaurasjonen, som seiler til Amerika 4.juli, lå på kaiplassen, men stemningen om bord var god. Fra Mosterøy gikk turen videre med veteranbuss til Utstein kloster, hvor vi fikk et engasjerende foredrag av Eldbjørg Haug i klosterkirken, etterfulgt av en kort omvisning på klosteranlegget.

Etter besøket gikk turen tilbake med buss og båt, og om bord ble det servert bacalao. Her takket vi av landsmøtekomiteen for ei innholdsrik og hyggelig helg. Da vi igjen satte foten på land i Stavanger, gikk vi hvert til vårt, med sekken full av historiske inntrykk og gode minner fra landsmøtehelga 2025.

45. Ordinære landsmøte lørdag 24. mai 2025

Protokoll

Landsmøtet ble holdt på Hotell Victoria, Stavanger. Tidsramme for landsmøteforhandlingene var kl. 9.30-14.50. Det var 45 stemmeberettigede til stede fra 15 historielag og syv fra styret. Det var ni observatører (blant annet gjester fra Norges Museumsforbund, Sveriges Hembygdsförbund, Arkivforbundet og Kulturvernforbundet.) Det var fire fra administrasjonen og tre fra landsmøtekomiteen. Før landsmøteforhandlingene holdt professor Nils Olav Østrem et foredrag om utvandringen som en del av utvandringsjubileet i år.

Åpning og innledninger

Landslaget for lokalhistories styreleder, Torveig Dahl, ønsket velkommen til landsmøtet. Styreleder foreslo styrets innstilling, Geir Tønning og Per Qvale som landsmøtedirigenter. De ble valgt ved akklamasjon og tok over for å lede landsmøteforhandlingene.

Sak 1 Valg av dirigenter, referent, redaksjonskomité, tellekorps og protokollunderskrivere

Forslag fra styret:

Dirigenter	Geir Tønning og Per Qvale
Referent	Generalsekretæren
Redaksjonskomité	Styret
Tellekorps	Anny Hatlen, Kuven og Thomas Næss Eriksen
Protokollunderskrivere	Sigfús Kristmannsson og Asbjørn Hjorthaug

Alle ble enstemmig valgt.

Sak 2 Innkalling og forretningsorden

Etter en kort runde med tekniske utfordringer (en del delegater fant ikke frem til riktig nettverksnavn) ble forretningsorden referert i sin helhet. Dirigenten presiserte at blanke stemmer teller med i kravet om 2/3-flertall ved vedtektsendringer. Det ble også varslet at innlegg i debattene nedfelles i et eget referat som oversendes styret.

Vedtak: Innkalling og forretningsorden ble vedtatt.

Sak 3 Årsmeldinger for 2023 og 2024

Generalsekretæren gjennomgikk årsmeldingene for 2023 og 2024.

Følgende kommentarer kom til årsmeldingene:

- Det er viktig at styret deltar på arrangementer i region- og lokallagene.
- Godt å se at sykefravær håndteres på en fin måte og at det fylles på med vikariater.
- Tabellen for medlemstall bør deles opp slik at antall medlemslag i regionlagene synliggjøres.

Vedtak: Årsmeldingene for 2023 og 2024 ble vedtatt.

Følgende tok ordet under saken:

Frode Bygdnes (Troms historielag)
Sigmund Simmenes (Hordaland sogelag)
Odd Bjørkli (Sør-Trøndelag historielag)

Sak 4 Årsregnskaper for 2023 og 2024

Generalsekretæren kommenterte regnskapene under ett. Det ble beklaget at en formateringsfeil gjorde at de utsendte regnskapene inneholdt noen mangler. Korrekt oppsett ble sendt delegatene få dager før landsmøtet og korrekte dokument ble lagt på hjemmesida.

Følgende kommentarer kom til regnskapene:

- Budsjettene bør settes inn sammen med regnskapene.

Vedtak: Reviderte regnskap for 2023 og 2024 ble vedtatt.

Følgende tok ordet under saken:

Dag Magne Johannessen (Agder historielag)

Sak 5 Innsendte saker

Sør-Trøndelag historielag hadde sendt inn to saker innen den vedtektsfestede fristen. Den ene saken gjaldt vedtektsendringer, og styret innstilte på behandling av saken sammen med de øvrige forslagene til vedtektsendringer under sak 10. Saken ble foreslått flyttet til sak 10.

Vedtak: Forslag fra Sør-Trøndelag historielag om vedtektsendringer behandles under sak 10.

Den andre saken gjaldt Primus Foto. Helge Bueng la saken frem på vegne av Sør-Trøndelag historielag. Styret hadde innstilt på å avvise forslaget, og Magne Rugsveen redegjorde på styrets vegne.

Dirigentene leste opp forslaget i forenklet form: «*Landslaget skal ta initiativ til utvikling av fotobevaring, presentasjon heretter kalt Primus foto, med kostnadsnivå som mindre museum og historielag har økonomi til å ta i bruk.*»

Vedtak: Forslaget fra Sør-Trøndelag historielag falt.

Følgende tok ordet under saken:

Helge Bueng (Sør-Trøndelag historielag)
Magne Rugsveen (styret)
Asbjørn Hjorthaug (Østfold historielag)
Stein Øberg (Fellesrådet for historielagene i Oslo)
Odd Bjørkli (Sør-Trøndelag historielag)
Jørn Sørby (Buskerud, Kongsberg historielag)
Sigmund Simmenes (Hordaland sogelag)
Torveig Dahl (styret)

Sak 6 Strategi- og handlingsplan for kommende periode (2025-2027)

Magne Rugsveen innledet og redegjorde for styrets forslag.

Vedtak: Styrets forslag til Strategi- og handlingsplan for kommende periode (2025-2027) ble vedtatt.

Følgende tok ordet under saken:

Stein Øberg (Fellesrådet for historielagene i Oslo)
Rita Elvira Husby (Sør-Trøndelag historielag)
Dag Magne Johannessen (Agder historielag)
Frode Bygdnes (Troms historielag)

Sak 7 Kontingent for 2026 og 2027

Dirigentene leste opp forslaget og gikk direkte til votering.

Vedtak: Styrets forslag kontingent for 2026 og 2027 ble vedtatt.

Sak 8 Rammebudsjett for 2026 og 2027

Generalsekretæren redegjorde for styrets forslag til rammebudsjett.

Vedtak: Styrets forslag rammebudsjett for 2026 og 2027 ble vedtatt.

Følgende tok ordet under saken:

Kari Vårhus (Sør-Trøndelag historielag)

Asbjørn Hjorthaug (Østfold historielag)

Knut Bryn (Fellesrådet for historielagene i Oslo)

Sak 9 Gjennomgående medlemskap

Styreleder orienterte. Saken ble fremmet på forrige landsmøte og oversendt styret til behandling. Styret har drøftet saken internt og i regionlagsmøte høsten 2023 og gikk ikke inn for å innføre gjennomgående medlemskap i landslaget.

Hordaland sogelag kom med skriftlig motforslag til styrets innstilling:

«Styret får i oppdrag å leggja til rette for framtidig gjennomgåande medlemskap – Lokallag, regionlag og landslag».

Landsmøtet voterte over forslaget fra Hordaland sogelag.

Vedtak: Forslaget avvist, med følgende stemmetall: 10 for, 32 imot og 4 blanke.

Deretter gikk landsmøtet over til votering over styrets innstilling:

Vedtak: *«Landslaget går ikke inn for gjennomgående medlemskap»*, med følgende stemmetall: 32 for, 9 imot og 1 blank.

Følgende tok ordet under saken:

Sigmund Simmenes (Hordaland sogelag)

Stein Øberg (Fellesrådet for historielagene i Oslo)

Sak 10 Vedtektsendringer

Styreleder orienterte om styrets forslag til vedtektsendringer. Landsmøtet debatterte deretter de konkrete endringsforslagene. I løpet av debatten kom det inn ett konkret motforslag til styrets innstilling (Knut Bryn Fellesrådet for historielagene i Oslo). Endringsforslaget fra Sør-Trøndelag historielag (ikke tatt under sak 5) ble behandlet. Det kom også et skriftlige forslag (under behandlingen av §5, syvende ledd), men siden saken gjaldt reisefordeling, og følgelig utenfor dagsorden, ble saken ikke behandlet.

Landsmøtet gikk deretter til votering. Vedtektsendringer krever 2/3 flertall, altså 31 stemmer.

Først ble det votert over Sør-Trøndelag historielags forslag angående fullmakter. Dirigenten leste opp forslaget (endringsforslag i fet skrift):

«Ved beregning av antall delegater til landsmøtet legges medlemstallene sammen for medlemslagene som utgjør regionen/valgdistriktet. Disse har rett til å sende to delegater for de første 1.000 medlemmer og deretter én delegat for hver påbegynt 1.000 medlemmer. Når en region/valgdistrikt er representert med minst én delegat på landsmøtet, kan øvrige delegater være representert ved fullmakter til den som møter. Observatører til landsmøtet har talerett, men ingen forslagseller stemmerett.»

Styremedlemmene i Landslaget har stemmerett på landsmøtet ~~Ingen delegater kan ha mer enn én stemme, men kan da ikke samtidig være delegat og stemme for sin region/valgdistrikt.~~ Styremedlemmene kan heller ikke motta og stemme med fullmakter.»

Forslaget fikk **2 stemmer for** og falt.

Dirigentene gikk umiddelbart over til styrets forslag (ny §5, landsmøtet, syvende ledd). Styrets forslag fikk **23 stemmer for** og falt.

Dirigentene fortsatte med forslaget til ny §5, om landsmøtet, og gikk over til tiende ledd. Det ble først votert over Knut Bryns (Fellesrådet for historielagene i Oslo) forslag:

«Landsmøtet behandler følgende saker: Beretning fra siste ordinære landsmøteperiode, regnskap fra to foregående år.

Landsmøtet vedtar strategi- og handlingsplan for kommende landsmøteperiode og eventuelle langtidsplaner (deretter det samme som styrets forslag)»

Bryns forslag fikk **23 stemmer for** og falt.

Dirigentene gikk deretter over til styrets forslag på samme avsnitt. Styrets forslag fikk **32 stemmer for** og ble dermed vedtatt.

Siden det da ikke var andre motforslag enn styrets eget forslag til vedtektsendringer, ble disse votert over til slutt. De nye paragrafnumrene er brukt konsekvent. Endringen i §5, fjerde ledd, ble betraktet som en flytting fra en annen paragraf, og følgelig ingen reell endring.

Endringer i §3 (som utsendt):

Enstemmig vedtatt.

Endringer i §4 (som utsendt):

Nytt andre ledd:

Enstemmig vedtatt.

Endringer i fjerde ledd:

44 for, 1 avholdende. Vedtatt.

Endringer i §5 (som utsendt):

Endring i andre ledd:

43 for, 2 avholdende. Vedtatt.

Endring i fjerde ledd:

44 for, 2 avholdende. Vedtatt.

Endringer i §6 (som utsendt):

Endringer i fjerde ledd:

Enstemmig vedtatt.

Endringer i sjette ledd:

Enstemmig vedtatt.

Endringer i §7 (som utsendt):

Enstemmig vedtatt.

Endringer i §8 (som utsendt):

42 for, 3 imot. Vedtatt.

Endringer i §9 (som utsendt):

Enstemmig vedtatt.

Endringer i §10 (som utsendt):
Enstemmig vedtatt.
Følgende tok ordet under debatten:

Sigmund Simmenes (Hordaland sogelag)

Rita Elvira Husby (Sør-Trøndelag historielag)

Jan Kristian Hognestad (styret)

Dag Magne Johannessen (Agder historielag)

Frøde Bygdnes (Troms historielag)

Knut Bryn (Fellesrådet for historielagene i Oslo)

Generalsekretæren

Odd Bjørkli (Sør-Trøndelag historielag) – til dagsorden

Odd Stuve Rommetveit (Hordaland sogelag)

Sak 11 Valgkomiteens innstilling og styrets innstilling på valgkomité og revisor

Dirigenten leste opp valgkomiteens innstilling og foresto valget.

Det var fem på valg:

Styreleder	Torveig Dahl (uavhengig)	2025-2027	gjenvalg
Styremedlem valgområde 2	Magne Rugsveen	2025-2029	gjenvalg
Varamedlem valgområde 2	Åse Tangerud	2025-2029	gjenvalg
Styremedlem valgområde 3	Birgit Attestog	2025-2029	gjenvalg
Varamedlem valgområde 3	Anne Grethe Haugen Wagn	2025-2029	ny

Alle ble valgt ved akklamasjon.

Styret for kommende periode ser da slik ut:

Leder (2 år)	Torveig Dahl	2025-2027
Valgområde 1	(Oslo, Akershus og Østfold)	
Styremedlem	Kari Hanna Stumberg Omholt (Østfold)	2023-2027
Vara	Knut Bryn (Oslo)	2023-2027
Valgområde 2	(Hedmark, Oppland og Buskerud)	
Styremedlem	Magne Rugsveen (Hedmark)	2025-2029
Vara	Åse Tangerud (Buskerud)	2025-2029
Valgområde 3	(Vestfold, Telemark og Agder)	
Styremedlem	Birgit Attestog (Agder)	2025-2029
Vara	Anne Grethe Haugen Wagn (Telemark)	2025-2029
Valgområde 4	(Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane)	
Styremedlem	Jan Kristian Hognestad (Rogaland)	2023-2027
Vara	Knut Olav Farestveit (Hordaland)	2023-2027
Valgområde 5	(Møre og Romsdal, Sør- og Nord-Trøndelag)	
Styremedlem	Knut Atle Aarbu (Nord-Trøndelag)	2023-2027
Vara	Kenneth Staurset Fåne (Møre og Romsdal)	2023-2027

Valgområde 6	(Nordland, Troms og Finnmark)	
Styremedlem	Ole Henrik Fagerbakk (Nordland)	2023-2027
Vara	Jarle Bakke (Troms)	2023-2027

Styrets forslag til valgkomité:

Birger Lindanger (Rogaland) – leder

Trygg Jakola (Finnmark)

Birthe Ø. Kristiansen (Vestfold)

Alle valgt ved akklamasjon.

Styrets innstilling til revisor:

BDO AS

Valgt ved akklamasjon.

Styregodtgjørelse:

Forslag: Det foreslås å videreføre styremedlemmenes godtgjørelse på 1200 kroner for styremøtene.

Godtgjørelsen foreslås å gjelde både digitale og fysiske styremøter.

Vedtak Enstemmig vedtatt.

Valgkomiteens leder Mikal Heldal, dirigentene Geir Tonning og Per Qvale ble takket for godt arbeid.

Gjenvalgt styreleder, Torveig Dahl, takket for tilliten, for godt gjennomførte landsmøteforhandlinger og ryddig møteledelse.

Etter at forhandlingen var avsluttet og landsmøtet hevet, ble Lofoten presentert som sted for neste landsmøte. Birger Lindanger overrakte, på landsmøtekomiteens vegne, klubben til Eldar Stig Andersen fra Lofoten.

Sigfús Kristmannsson
Vestvågøy historielag

Asbjørn Hjorthaug
Østfold historielag

Tor Anders Bekken Martinsen
Referent

PENNEO

Signaturene i dette dokumentet er juridisk bindende. Dokument signert med "Penneo™ - sikker digital signatur". De signerende parter sin identitet er registrert, og er listet nedenfor.

"Med min signatur bekrefter jeg alle datoer og innholdet i dette dokument."

Kristmannsson, Sigfus

Underskriver

På vegne av: Landslaget for lokalhistorie

Serienummer: no_bankid:9578-5999-4-1126118

IP: 88.93.xxx.xxx

2025-06-19 06:54:49 UTC

Hjorthaug, Asbjørn F.

Underskriver

På vegne av: Landslaget for lokalhistorie

Serienummer: no_bankid:9578-5995-4-112238

IP: 83.108.xxx.xxx

2025-06-19 09:18:57 UTC

Martinsen, Tor Anders Bekken

Underskriver

På vegne av: Landslaget for lokalhistorie

Serienummer: no_bankid:9578-5995-4-141914

IP: 88.93.xxx.xxx

2025-06-20 06:17:22 UTC

Dette dokumentet er signert digitalt via [Penneo.com](https://penneo.com). De signerte dataene er validert ved hjelp av den matematiske hashverdien av det originale dokumentet. All kryptografisk bevisføring er innebygd i denne PDF-en for fremtidig validering.

Dette dokumentet er forseglet med et kvalifisert elektronisk segl. For mer informasjon om Penneos kvalifiserte tillitstjenester, se <https://eutl.penneo.com>.

Slik kan du bekrefte at dokumentet er originalt

Når du åpner dokumentet i Adobe Reader, kan du se at det er sertifisert av **Penneo A/S**. Dette beviser at innholdet i dokumentet ikke har blitt endret siden tidspunktet for signeringen. Bevis for de individuelle signatørenes digitale signaturer er vedlagt dokumentet.

Du kan bekrefte de kryptografiske bevisene ved hjelp av Penneos validator, <https://penneo.com/validator>, eller andre

45 valideringsverktøy for digitale signaturer.